

Nr 29

Utlåtande i anledning av motioner om handläggning av narkotikamål inom stängda dörrar.

I de likalydande motionerna I: 11 av herr *Ferdinand Nilsson m. fl.* och II: 15 av herr *Vigelsbo m. fl.* föreslås »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om åtgärder i form av förordning, anvisningar eller eventuellt erforderlig lagstiftning, varigenom domstol beredes generella möjligheter att handlägga narkotikamål inom slutna dörrar, samt besluta att protokollen i sådana fall icke skall offentliggöras».

Motionerna har remissbehandlats.

Motionsskäl

Till stöd för motionsförslaget anför motionärerna följande.

Myndigheterna har effektiviserat åtgärderna mot narkotikamissbruk och även vidtagit skärpta åtgärder mot dem som profiterar av att tillhandahålla narkotika. Detta har också medfört en ökad frekvens beträffande rättegångar i samband härmed.

Betydande uppmärksamhet i pressen tilldrog sig de former under vilka handläggning av s. k. knarkmål inför domstol i Västerås ägde rum och konsekvenserna härav. Det anges att rättegångssalen befolkades av ett sextiotal ungdomar från knarkgängen och dem närstående. Nämndledamöter med beprövad omdömesgillhet har ansett sig kunna konstatera att ej blott vittnen utan även mindre hårdföra åtalade lät sig influeras av åhörarnas närvaro och allmänna attityd. Svårigheterna att få ärendena vederbörligt belysta under sådana förhållanden har därför framstått som betydande och särskilt uppmärksamhetsvärd. I anledning av påtalanden i pressen har även från domarhåll angivits att sådana situationer torde förekomma ofta nog på andra håll landet runt.

Av nämndemän inom Uppsala län har bestyrkts att likartade förhållanden där kommit till synes. Från Västervik meddelas i pressen att därstädes nyligen två vittnen i narkotikamål av rädsla för repressalier icke vågade framträda så länge en för grovt narkotikabrott åtalad person befann sig i rättegångssalen.

Av en ung narkoman som intervjuades i radio kort före årsskiftet uppgavs att en person i hans bekantskapskrets fått en kniv i ryggen sedan han angett en langare. »Hellre ett halvår på Kumlafängelset än att ange den som säljer preludinpiller», var den intervjuade narkomanens slutsats.

Rikspolischefen Carl Persson bekräftade i detta sammanhang att tagen hårdnat i narkomankretsar allteftersom myndigheternas åtgärder skärpts och blivit effektivare.

Bihang till riksdagens protokoll 1969. 9 saml. 1 avd. Nr 29

Rättegångsbalkens kap. 5 innehåller bestämmelser angående rättegångsförhandlingar inom stängda dörrar och eventuellt förordnande därom. Lika så anges däri att i sådana fall må förordnas att därvid avkunnad dom m. m. om så befinnes skäligt icke må offentliggöras. Motsvarande gäller beträffande rättens protokoll (kap. 6).

Lagens bestämmelser medger möjligheten att utöver vad som direkt säges även i ett eller annat enskilt fall av ömtålig karaktär domstolen kan besluta om rättegångsförhandlingar inom slutna dörrar. Läget när det gäller narkotikaärendena framstår dock för närvarande som så infekterat att mera generella förordnanden eller anvisningar framstår som påkallade. Dessa torde därvid böra omfatta såväl rättegångsförhandlingar inom slutna dörrar som rättegångsprotokollen. Möjligen torde även erfordras att vissa lagändringar vidtages.

Gällande bestämmelser

Enligt 5 kap. 1 § *rättegångsbalken* skall förhandling vid domstol vara offentlig. Under vissa i balken angivna förutsättningar kan domstolen emellertid förordna att förhandlingarna skall hållas inom stängda dörrar. Så får ske exempelvis av hänsyn till rikets säkerhet eller yrkeshemlighet eller av hänsyn till målsägande i mål om utpressning. Rättens ordförande kan även, enligt 2 § i samma kapitel, då han finner skäl därtill, vägra den som antas inte ha fyllt 21 år tillträde till offentlig förhandling. Enligt 9 § äger han också utvisa den som stör förhandlingen eller eljest uppträder otillbörligt. Ätlydes ej tillsägelse som meddelats till ordningens upprätthållande äger rätten förordna om häktning. Rätten kan också omedelbart utdöma böter.

Av rättegångsbalkens bestämmelser må även omnämnas ett stadgande i 36 kap. 18 § om vittnesförhör. Förekommer anledning att vittne i parts närvaro av rädsla eller annan orsak inte fritt utsäger sanningen äger enligt lagrummet rätten förordna att parten inte skall vara tillstädes under förhöret. I sådant fall skall, sedan parten återkommit, vittnets berättelse uppläsas, varefter parten äger ställa frågor till vittnet.

Handlingar rörande polismyndighets och åklagares verksamhet till förekommande eller beivrande av brott får enligt 10 § *lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar* (sekretesslagen) inte utlämnas, om det skäligen kan befaras att utlämnande skulle motverka brotts upptäckande eller brottmåls utredning eller åtgärd till förekommande av brott eller också vara menligt för rikets säkerhet eller för enskild person. För bl. a. parternas del görs dock undantag i lagens 39 §, varjämte i 23 kap. 21 § rättegångsbalken den misstänkte och hans försvarare särskilt tillförsäkrats rätt till avskrift av protokoll och anteckningar från förundersökningen så snart åtal beslutats. Bestämmelsen i 10 § sekretesslagen gäller endast sådana handlingar som inte företetts vid förhandling inför domstol. För domstolshandlingar ges i 36 § samma lag särskilda regler

som bl. a. innebär att dessa handlingar endast kan hemlighållas om förhandlingen hållits inom stängda dörrar. Om domstolen skilt målet från sig, förutsätter ett hemlighållande därjämte, att domstolen bestämt att sekretessen skall bestå. Reglerna gäller inte enbart domstolsprotokollen utan samtliga handlingar, som har företetts vid förhandling. Härutöver kan nämnas att domstolen i avbidan på förhandling inom stängda dörrar äger besluta att handlingar som inkommer i målet inte må utlämnas utan dess tillstånd.

För unga lagöverträdare har givits en särregel om offentligheten vid domstol i *lagen den 20 mars 1964 med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare*. Enligt 8 § äger rätten förordna att mål skall handläggas inom stängda dörrar om förhandlingens offentlighet är till uppenbar olägenhet till följd av den uppmärksamhet för vilken den underårige kan antas bli föremål.

Slutligen må omnämnas bestämmelsen i 17 kap. 10 § *brottsbalken* om straff för övergrepp i rättsak. Enligt lagrummet döms den, som med våld eller hot om våld angriper någon för det han hos domstol eller annan myndighet gjort anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller eljest vid förhör avgivit utsaga eller för att hindra honom från sådan åtgärd, för övergrepp i rättsak till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller om man med annan gärning, som medför lidande, skada eller olägenhet, eller med hot om sådan gärning angriper någon för det han avlagt vittnesmål eller eljest avgivit utsaga vid förhör hos myndighet eller för att hindra honom från att avge sådan utsaga.

Remissyttrandena

Utskottet har i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande över motionerna från *riksåklagaren* och *rikspolisstyrelsen*. Därjämte har tillfälle att avge yttrande beretts *Föreningen Sveriges härads-hövdingar och stadsdomare* samt *Sveriges advokatsamfund*.

Samtliga remissinstanser avstyrker bifall till motionerna.

Riksåklagaren (RÅ) uttalar till en början att huvudregeln att förhandling vid domstol skall vara offentlig gällt sedan länge i vårt land och att den insyn som offentligheten medger anses vara av stort värde för allmänhetens förtroende för rättsväsendet. Denna kontrollfunktion utövas numera främst genom pressen och andra massmedia. RÅ framhåller också att offentlighetsprincipen numera är allmänt omfattad inom de västerländska rätts-samhällena. Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, till vilken konvention Sverige är anslutet, stadgar i artikel 6, att envar skall vara berättigad till opartisk och offentlig rättegång när det gäller att pröva anklagelse mot honom för brott; konventionen tillåter endast ett fåtal undantag från denna regel.

Det kan enligt RÅ inte uteslutas att såväl åtalade som vittnen i narkotika-

mål ofta inte vågar uttala sig av rädsla för repressalier, men det är inte känt att förhållandena skulle vara avsevärt allvarligare när det gäller narkotikabrott än när det gäller andra brott. Hörda personers tystlåtenhet torde i narkotikasammanhang endast sällan bottna i rädsla för repressalier; vanligare torde vara att den hörde inte vill riskera att själv bli avstängd från leveranser av narkotika, vilket kunde bli fallet om hans upplysningar ledde till att hans inköpskällor avslöjades.

Vad motionärerna anfört synes RÅ inte utgöra tillräckliga skäl för att just på detta område göra begränsningar i den viktiga principen om offentlighet vid domstolar. Enligt RÅ:s mening bör man i största möjliga utsträckning söka undvika särskilda regler för narkotikabrottsligheten. Repressalier kan befaras även vid många andra slags brott. RÅ är inte beredd att tillstyrka en allmän regel om rätt för domstol att handlägga mål inom stängda dörrar så snart någon form av repressalier kunde befaras för vittne eller tilltalad.

Under hänvisning till att förundersökningen inte är offentlig uttalar RÅ vidare att vad som sägs eller inte sägs under denna svårligen kan kontrolleras annat än i den mån anteckning göres i förundersökningsprotokollet. Det kan enligt RÅ sällan förväntas att den som hörs vid en huvudförhandling därvid skall yppa vad han förtigit under förundersökningen. Åklagare torde endast undantagsvis begära vittnesförhör med den som under förundersökningen vägrat uttala sig eller förnekat kännedom om de förhållanden som avsetts med förhöret.

Rikspolisstyrelsen uttalar att offentlighetsprincipen är grundläggande för vår samhällsordning. Det är genom denna som allmänheten garanteras insyn i vårt rättsväsende och förtroendet för detta är beroende härav. Inskränkningar i offentlighetsprincipen bör inte ske utan mycket tungt vägande skäl. Denna uppfattning har också klart kommit till uttryck i vår lagstiftning, inte minst i rättegångsbalken. Endast i de fall mycket allvarliga samhällseliga eller enskilda intressen står på spel finns skäl att frångå denna princip.

Hot om repressalier har enligt styrelsen otvivelaktigt förekommit mot personer, som lämnat uppgifter i narkotikamål. Den risk som ligger häri undanröjs emellertid inte genom domstolsförhandling inom stängda dörrar. Den tilltalade kan inte undanhållas anteckningar i förundersökningsprotokoll eller utskrifter av vittnesförhör inför domstolen. Härigenom får den misstänkte alltså del av allt som förevarit i målet. Även om han är häktad eller eljest berövad friheten finns ändock ofta möjlighet för honom att på ett eller annat sätt kommunicera med utomstående, som skulle kunna tänkas genomföra repressalierna. Härtill kommer att då personer som hörts i narkotikamål har motiverat tystlåtenhet med hot om repressalieåtgärder det verkliga skälet i flera fall torde ha varit risken för att själva bli avstängda från leverans av narkotika.

Rikspolisstyrelsen anser på dessa grunder att det inte finns tillräckligt starka skäl för att genom ändring av gällande lagbestämmelser eller ny lagstiftning åstadkomma särskilda regler för handläggning av narkotikamål.

Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare uttalar att handläggning av mål inom stängda dörrar enligt föreningens mening endast bör ske då mycket starka skäl påkallar det och att en ännu större restriktivitet bör iakttas i fråga om hemligstämpling av protokoll och domar. Föreningen erinrar om att gällande rättegångsbalk ger rättens ordförande möjligheter att avvisa den som stör förhandlingen eller eljest uppträder otillbörligt och att den som ej fyllt 21 år kan avvisas från rättssalen. Risken för repressalier mot vittnen elimineras enligt föreningen inte därigenom att förhandlingen sker inom stängda dörrar eller genom att protokoll och domar hemligstämpelas. Sådan risk kan dessutom föreligga i åtskilliga andra typer av mål. I enlighet med det anförda finner föreningen ej skäl för de av motionärerna föreslagna åtgärderna.

Advokatsamfundet, genom sin styrelse, finner de exempel motionärerna andragit för att belysa behovet av bestämmelser om stängda dörrar vid handläggning av narkotikamål inte vara övertygande. Problemet med att vittnen och mindre hårdföra tilltalade kan låta sig påverkas av åhörarnas närvaro och allmänna attityd torde man enligt samfundet i allmänhet komma till rätta med genom att rättens ordförande antingen, när det gäller ungdomar, som är åhörare, vägrar dem tillträde till förhandlingen eller i övrigt utvisar dem som stör ordningen eller eljest uppträder otillbörligt. Handläggning inom stängda dörrar torde inte göra vittnen, som av rädsla för repressalier inte vågar framträda så länge en tilltalad befinner sig i sessionssalen, mindre räddhågade, eftersom den tilltalade, oavsett om förhandlingen är offentlig eller förs inom stängda dörrar, skall vara närvarande. Samfundet anser nuvarande bestämmelse i 36 kap. 18 § rättegångsbalken till fyllest för att ett vittne, som i tilltalads närvaro av rädsla eller annan orsak inte fritt utsäger sanningen, skall få möjlighet att göra detta.

Avslutningsvis uttalas att samfundet välkomnar varje åtgärd som är ägnad att motverka narkotikamissbruk och narkotikalangning men dock inte anser att narkotikabrotten i jämförelse med många andra brottsliga verksamheter är av sådan art att beträffande deras handläggning avsteg från huvudregeln att förhandling vid domstol skall vara offentlig är motiverad.

Utskottet

I förevarande motioner hemställs om åtgärder för att bereda domstol generella möjligheter att handlägga narkotikamål inom stängda dörrar och besluta att protokollen i sådana mål inte skall offentliggöras. Åtgärderna

är enligt motionärerna motiverade av att hot om repressalier förekommit mot personer som lämnat uppgifter i narkotikamål och att det förelegat betydande svårigheter att få sådana mål vederbörligen utredda.

Principen om offentlighet vid domstol är djupt rotad i svenskt rättsmedvetande och grundläggande för vår rättegångsordning. Den är också inskriven som huvudregel i Europarådets konvention för de mänskliga rättigheterna, till vilken Sverige är anslutet. Starka skäl måste därför fordras för att införa bestämmelser som generellt medger handläggning inom stängda dörrar och hemligstämpling av domstols domar och protokoll. Vid bedömande av om vad motionärerna åberopat för narkotikabrottens del kan anses utgöra sådana skäl må först framhållas att rättegångsbalken ger rättens ordförande möjlighet att vägra den som antas inte ha fyllt 21 år tillträde till offentlig förhandling ävensom att utvisa den som stör förhandlingen eller eljest uppträder otillbörligt. Om det kan antas att vittne i parts närvaro inte fritt utsäger sanningen, äger rätten förordna att parten inte skall vara tillstädes under förhöret. Det kan även erinras om att övergrepp i rättssak enligt brottsbalken kan föranleda fängelsestraff upp till två år.

I såväl riksåklagarens som rikspolisstyrelsens yttranden över motionerna bekräftas att det i narkotikamål förekommer att personer inte vågar uttala sig av rädsla för repressalier. Riksåklagaren uttalar emellertid också att det inte är känt att förhållandena när det gäller narkotikabrott skulle vara avsevärt allvarligare än i fråga om andra brott. Enligt bägge remissorganen torde tystlåtenheten i narkotikasammanhang också många gånger snarare bottna i risken att bli avstängd från inköp av narkotika än i rädsla för yttre våld eller liknande repressalier. Risken för övergrepp av sistnämnda slag torde enligt utskottets mening inte helt elimineras genom handläggning inom stängda dörrar eller genom hemligstämpling av handlingar; eftersom den tilltalade inte får undanhållas vad som förevarit i målet. Det kan tilläggas att om den tilltalade är häktad eller eljest berövad friheten möjlighet som regel torde finnas för utomstående att få reda på vad som förekommit under målets handläggning.

Mot denna bakgrund anser utskottet — i likhet med samtliga hörda remissorgan — att det för narkotikamålens del inte finns tillräckliga skäl för inskränkning i offentlighetsprincipen på sätt motionärerna föreslagit. Motionärernas syfte är emellertid högst beaktansvärt och utskottet vill i anledning av motionerna understryka angelägenheten av att i den intensifierade kampen mot narkotikabrottsligheten också skyddet för dem som gör anmälan om narkotikabrott eller eljest lämnar uppgifter därom vid domstol eller annan myndighet blir föremål för skärpt uppmärksamhet.

Utskottet hemställer,

att förevarande motioner, I: 11 och II: 15, icke måtte för-
anleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 22 april 1969

På första lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herr Erik Svedberg (s), fröken Mattson (s),
herrar Hjorth (s), Schött (m), fru Lindström (s)*, herrar Nils Persson
(fp)*, Ernulf (fp) och Ferdinand Nilsson (cp);

från a n d r a kammaren: herrar Dockered (cp), Wiklund i Stockholm
(fp), Jönsson i Malmö (s)*, Larsson i Norderön (cp), Hansson i Piteå (s),
Oskarson (m), fru Bergander (s)* och fröken Åsbrink (s).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.
